

N:o 56.

Ank. till Riksd. kansli den 28 April 1899, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fastighet å landet.

I en inom Andra Kammaren väckt och till lagutskottet hänvisad motion, n:o 173, anför herr *Akerlund*:

»Att hvarje förslag, som möjligen kan framkomma om inskränkning uti aktiebolagens verksamhetsområden och ännu mera ett yrkande om så genomgripande åtgärder som det om inskränkning af deras rätt att förvärfva och besitta fast egendom å vår landsbygd på många håll skall ses med ovilja och alltid komma att röna ett ytterst försigtigt emottagande, lär numera kunna anses som en gifven sak, då man känner det allt starkare framträdande begäret hos en stor del af landets mera framstående personer att egna en mycket betydlig del af sin tid för verksamhet inom aktiebolag, möjligen äfven då denna väl skulle behöfvas för andra dem anförtrodda värf, samt huru ofta man under senare årtionden vidtagit den åtgärden att söka rädda fallfärdiga jordbruksförmögenheter genom att låta aktiebolag öfvertaga deras spillror och slutligen den ganska betänkliga utveckling affärsverksamheten alltmera tagit att genom allehanda utvägar intvinga snart sagdt hvarje näringsgren af någon betydenhet under aktiebolag.

Men då jag allt fortfarande hyllar den uppfattning, jag flera gånger tillförene inom Riksdagen häftat om vigten att tillse, det den sjelfegande jordbrukareklassen inom landets alla delar ej allenast så vidt möjligt bibehölles oförminskad, utan att dess tillväxt äfven främjades af statsmagterna,

samt vågar tro, att Riksdagens uttalanden i sina skrivelser till Kongl. Maj:t af den 14 maj 1891 och 11 maj 1894 hufvudsakligen åsyftat just detta och icke uteslutande bildandet af en bofast arbetareklass, äfvensom håller på lagbudet, det utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke är berättigad att utan Kongl. Maj:ts tillstånd förvärfva och besitta fast egendom i riket, och dessutom anser för alldeles orimligt, att allt större delar af sjelfva landet utan vidare få öfvergå till personligen oansvariga egare, må det ursäktas mig, att jag å nyo tager Riksdagens uppmärksamhet i anspråk för de sociala och måhända äfven politiska faror, hvilka helt visst äro förknippade med fastighetsaktiebolagsväldets hastiga tillväxt inom största delen af vår landsbygd.

Aktiebolagsinstitutionen har alldeles icke fört utvecklingen fram mot det med århundradets frihetssträfvanden enligt uppgift åsyftade målet — proletariats minskning och de sjelfständiga medborgareklassernas ökning inom samhällena — utan tvärt om verkat i alldeles motsatt riktning, i det den genom samlade kapital skapade storindustrien förlamat eller alldeles krossat den mindre industrien och handtverkerierna, hvarigenom ock betydlig inskränkning i de personliga arbetsgifvarnes antal uppstått och allt större arbetareskaror hopats på några fåtal platser för utförande af arbeten åt nära nog oansvariga och okända arbetsgifvare, hvarjemte samma institution i hög grad möjliggjort en massa mer eller mindre sunda och redbara affärer, hvarigenom kapitalen samlats på allt färre händer. Men då densamma ändock utgjort den kanske förnämsta driffjedern för vår tids storartade utveckling i fråga om industri, kommunikationer och dylikt, samt blifvit nära nog oumbärlig vid sådana företags åvägabringande af större omfattning, och då den ej, tillämpad för sådana ändamål, så för all framtid kan klafbinda allt och alla inom stora delar af landet, som de aktiebolag, hvilka ega större jordegendomar, lär man nödgas finna sig deruti, att aktiebolag komma att finnas och nybildas för idkande af industriel rörelse, kommunikationsleders åvägabringande och trafikerande och dylikt. Deremot synes mig aktiebolags rätt till besittning och förvärf af jordegendom af större omfattning innebära så ytterst betänkliga faror för svenska folkets framtida väl och oberoende af främmande inflytande, att densamma åtminstone ej borde få tillgodonjutas utan föregången pröfning af rådande förhållanden och Kongl. Maj:ts derefter för hvarje särskildt fall dertill lemnade medgifvande samt i regeln endast till den omfattning, som finnes erforderlig till byggnadstomter för industriel verksamhet, kommunikationsleder, upplagsplatser och dylikt, ty just såsom innehafvare af större jordegendomar blifva aktiebolagen, särskildt för ett litet och svagt land som vårt, så synnerligen farliga genom sin kosmopolitiska karakter och

permanens eller deras egenskap att ega bestånd långt utöfver en generations lifslängd.

Visserligen hafva icke endast aktiebolag, utan äfven enskilda personer och firmor täflat om att fränhända allmogen i våra egentliga skogsprovinser dess reelaste tillgångar — skogarne — men tvifvelsutän kan man våga påstå, att det varit dessa bolag, hvilka gått i spetsen för att afhända samma allmoge dess hemman och dermed dess sjelfständighet, helt visst i afsigt att behålla hvad de kommit öfver för all framtid; och den sorgliga gång utvecklingen i följd deraf tagit inom stora delar af orterna norr om Venern och Mälaren, nemligen att större delen af den förutvarande arbetssamma, förnöjda, varmt fosterländska och jemförelsevie lyckliga allmogeklassen i dessa gamla svenska landsbygder inom några få årtionden nedsjunkit till i bästa fall arrendatorer och hufvudsakligen till vanliga daglönare, kan väl icke stämma väl öfverens med den utveckling, vår tid kräfver. Och ehuru säkerligen skogsafverkningen der icke skulle hafva forcerats så, som under senare årtionden varit fallet, derest icke mäktiga konsortier omhändertagit densamma, samt därför ock inbringat mindre, än den nu gjort, torde tvifvelsutän kunna ifrågasättas, huruvida icke vårt land skulle haft vida större och varaktigare gagn deraf, att dessa landskaps skogar och jordbruk i allmänhet kvarblifvit i allmogens ego och denna lemnats erforderligt bistånd för flottleders iordningställande m. m., då den allt framgent kunnat genom hufvudsakligen eget arbete tillgodogöra sig ständiga skogsinkomster och dymedelst förblifyt i stånd att förkofra sina jordbruk, bryta bygd i våra ödemarker och föra ett jemförelsevis lyckligt lif i egna hem, än det vi vunnit genom de storartade företag, hvarigenom denna allmoge allt för ofta nödgats sälla sig till det stora arbetareproletariat, hvilket jemte några förvaltare, köpmän och tjänstemän tyckes komma att inom kort nära nog uteslutande utgöra befolkningen inom stora delar af ifrågavarande landskap.

Jag vågar hysa någon förhoppning derom, att allvarliga bemödanden från statsmagternas sida att främja tillväxten af antalet sjelfegande *jordbrukare* äfven inom våra egentliga skogslandskap, nog skulle krönas med framgång uti de orter, hvarest fastighetsaktiebolag icke hunnit tillkansa sig stora områden, men å andra sidan fruktar jag, att, der så är fallet, alla bemödanden i det afseendet skola visa sig fåfänga, ty ifrågavarande bolag äro ju tillförsäkrade eganderätt till sina gods för all framtid, och numera äro så många utländska undersåtar intressenter i desamma, att vi skulle komma att stå oss slätt, derest vi till landets bättnad sökte åvägbringa ändringar uti de förmåner, hvilka varit och äro dem tillförsäkrade.

Allt tyder ock derpå, att, derest aktiebolags förvärf af jordegendom

i riket icke snart hejdas af statsmagterna, dessa bolag, efter hand som jordvärdet aftager och räntefoten sjunker, vida mera än hittills varit fallet skola sträcka sina långa armar vidt utöfver Norrlands, Dalarnes och Verm-lands gränser och äfven der föröda den fria allmogen.

Enligt tillgänglig statistik hafva aktiebolag under åren 1885—96 inom nedanstående län förökat sina egovälden sålunda:

inom Kopparbergs	län från	39,283	mtl tax. till	2,115,200	till	69,832	mtl tax. till	8,142,500
» Gefleborgs	» »	73,463	» »	3,571,100	»	186,064	» »	9,498,300
» Vesternorrlands	» »	176,067	» »	6,408,750	»	286,195	» »	12,847,800
» Jemtlands	» »	50,131	» »	1,885,100	»	172,483	» »	6,671,750
» Vesterbottens	» »	25,179	» »	1,101,650	»	127,600	» »	5,894,580
» Norrbottens	» »	191,344	» »	3,167,700	»	219,048	» »	3,953,300

och efter 1895 hafva samma bolag inom ifrågavarande provinser lagt under sig ytterligare stora egovidder, ehuru dessas areal och värde ej kan uppgifvas, då statistiska uppgifter deröfver ännu saknas.

Det är emellertid ej blott inom Norrland och Dalarne som aktiebolagens jordegendom är stadd i stadig tillväxt, hvilket framgår deraf, att denna deras egendom under åren 1880—96 ökats från i det närmaste 1,064 mantal med ett taxeringsvärde af 51 millioner till 1,640 mantal taxerade till 81 $\frac{1}{2}$ millioner inom Sveriges öfriga län, och efter 1895 hafva aktiebolagens jordförvärf äfven inom dessa fortgått ganska raskt.

I mellersta och södra delarne af vårt land har helt säkert ganska allmänt antagits, att den nya lagen om egostyckning, hemmansklyfning och jordafsöndring skulle vara egnad att delvis häfva de missförhållanden, som aktiebolags, bolags och firmors förvärf af allmogens hemman och skogar i våra norra län förorsakat, hvarför man der förvånades öfver den välvilja, hvarmed denna lag emottogs af målsmän för trävarurörelsen derstädes såväl som ock af tidningar, hvilka tyckas stå denna rörelse nära. Ledsamt nog har jag först sent omsider fått anledning förmoda, det välviljan mot den nya lagen i allmänhet icke just härrörde från önskan att inom de orter, hvarest trävarurörelsen slagit under sig nära nog all jord som tillhörde enskilde, åter se ett fritt och burget bondestånd uppkomma, utan fast hellre deraf, att lagen i fråga dels är egnad att mildra den ovilja, hvarmed skogsbolagens tilltagande valde numera åses, dels, såsom af aktade, opartiske män från Norrland blifvit mig påvisadt, i stället för att främja hvad med densamma särskildt för Norrland åsyftats, eller botandet i någon mån af de skador, ett mera än femtioårigt utrotningsarbete mot dessa bygders allmoge förorsakat, säkerligen skall komma att verka i rakt motsatt riktning. I följd af den nya lagen komma nemligen spekulanter på den kvarvarande allmogens egendomar i den ytterst angenäma ställningen

att kunna utan omvägar erbjuda de utsedda offren att behålla hemmanens inegor och möjligen någon för skogsköparen obehöflig betesmark, hvilka fördelar jemte en god del kontanter för den sålda skogsmarken helt visst skola hafva till följd, att många af de i närheten af eller inom skogsbolagens egovälden kvarvarande hemmansegare, hvilka tillförene alldeles icke tänkt på att afyttra sina reelaste tillgångar — skogar och betesmarker — komma att gå i fällan utan att betänka, huru lätt de erhållna penningarne gå dem ur händerna, eller huru hardt när omöjligt det är att deruppe vara oberoende jordbrukare utan skog till afsalu. När så är förhållandet, synes det mig så mycket angelägnare att stäffa fastighetsaktiebolagens tillväxt, och väl vore äfven, derest bolag och firmor, hvilka ganska visst verkat i samma olyckliga rigtning inom våra norra län som aktiebolagen, ginge litet varsammare till väga mot småbönderna deruppe, än hvad kanske ofta hittills varit fallet, men den faran är åtminstone icke till finnandes i fråga om dem tillhörig jordegendom, att densamma, såsom det kan vara fallet med aktiebolags gods, nära nog kan anses fränhänd Sveriges folk för all framtid, ty firmor och bolag upplösas ju ganska lätt, hvarvid deras jordegendom byter egare.

Att inom våra skogsprovinser tillfällen beredas för arbetare att kunna förvärfva egna hem å sådana platser, der rikliga arbetstillfällen finnas, är ju lika viktigt, som att sådant sker i öfriga delar af landet, och för detta ändamål lär den nya lagen helt visst komma att visa sig gagnelig. Men, i likhet med Konungens befallningshafvande i Norrbottens län, vågar jag antaga, att skogsaktiebolagen skola finna med sin fördel förenligt att för all framtid söka från odling och kultur undanhålla de ofantliga odlingsbara områden, hvilka i allmänhet äro till finnandes inom deras egovälden. Skulle likväl några försäljningar af odlingsmarker från sådana bolags gods ifrågakomma uppe i våra nordligaste län, håller jag före, att dylika jordupplåtelser, såsom helt visst blifvande i saknad af all skogstillgång för afsalu och tillräckliga beten, lika litet skola gynna tillväxten af en *sjelfständigt hemmansegareklass* derstädes, i stånd att föra en draglig tillvaro, som om staten i och för främjande af detta viktiga ändamål upplåter odlingsbara jordbitar utan skog öfver husbehof och utan beten till hugade spekulanter, ty beröfvad möjligheten att erhålla del af hvad naturen sjelf anvisat våra norra provinser allmoges till ersättning för ett kärft klimat och en mången gång otacksam jord, nemligen delaktighet i dervarande skogstillgångar, skall en sådan sjelfgäande befolkning inuti landet långt från arbetscentra icke blifva annat än ett bofast proletariat, och bunden som den vore af hem och familj, skulle den blifva vida sämre lottad än s. k. lösa arbetare

samt helt underkastad närmaste skogsegare för hvad den för sin utkomst komme att behöfva utöfver hvad jordbruket der uppe kunde afkasta.

Men utom den sociala och — i fråga om jordbruket — ekonomiska tillbakagång, som följt de flesta skogsaktiebolag i spåren, finnes ett annat kanske ännu viktigare skäl emot deras jordförvärf i riket, nemligen det, att stora områden af Sveriges jord, utan att vi kunnat hålla någon kontroll deröfver, redan öfvergått till utländingar och än mera när som helst kunna blifva utländsk egendom, om ock bolagen fortfarande kallas svenska. Man bör nog icke ställa sig ligkiltig emot det oerhörda inflytande på såväl politiska som kommunala val och angelägenheter, utländingar såsom jordägare i stor skala kunna utöfva i ett så litet och svagt land som vårt; det är ju ock bekant, att vi redan mer än en gång måst »stoppa pipan i säcken», fastän vi ostridigt haft rätten på vår sida, i tvister med stormagters undersåtar, som här i riket drifvit rörelse.

Vi offra årligen stora summor för att kunna förhindra fiendens in- trängande i landet, men åse på samma gång med största lugn, huru allt större sträckor af Sveriges jord, hvilken ju ändock utgör *sjelfva grunden* för vår tillvaro som fri stat, måhända för all framtid frånhändas Sveriges folk och öfvergå till juridiska personer, hvilka ju kunna utgöras af affärs- män, tillhöriga hvilken nation som helst. Kan sådant vara välbetänkt?

Jag vet mycket väl, att det kan anföras mer än ett ganska talande skäl för bibehållande af aktiebolags rätt att besitta och förvärfva jordegend- om i riket, men huru giltiga sådana skäl än må förefalla, så kunna de- samna enligt min tanke icke i någon mån motväga de faror för vår sociala utveckling och vårt oberoende, hvilka synas mig förenade med aktiebolags ständigt ökade förvärf af jordegendom i vårt land, hvarför jag vördsamt hemställer,

att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t ville anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, in- skränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår lands- bygd finnes erforderlig, och att, derest Kongl. Maj:t pröfvar så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför».

Då utskottet nu går att i förevarande ämne afgifva utlåtande, vill ut- skottet till en början erinra derom, att frågan om inskränkning uti aktie- bolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd redan förut varit

under Riksdagens behandling. Senast 1894 års Riksdag anhöll sålunda i skrifvelse till Kongl. Maj:t, att Kongl. Maj:t ville låta infordra och för Riksdagen framlägga uppgift på jordbruksfastighet, som af bolag egdes i de delar af vårt land, der skogsafverkning i mer betydande utsträckning förekomme, äfvensom statistiska uppgifter, utvisande tillväxten af denna bolagsegendom och den sjelfegande jordbrukareklassens deraf orsakade förminskning, samt att Kongl. Maj:t måtte, för så vidt de inhemtade upplysningarna sådant föranledde, för Riksdagen föreslå de åtgärder, som för bibehållande af en sjelfegande jordbrukarebefolkning i samma trakter kunde anses af förhållandena påkallade. En dylik utredning beträffande förhållandena i Norrland och Dalarne har också blifvit verkställd och till Riksdagen öfverlemnad. Vid nästlidet års riksdag framställdes af samme motionär, som nu bragt frågan å bane, förslag om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan att Kongl. Maj:t i samband med omförmälda utredning särskildt ville taga i öfvervägande, huruvida icke inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom på vår landsbygd funnes erforderlig, samt att, derest Kongl. Maj:t pröfvade så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför. Lagutskottet, som hade att afgifva utlåtande öfver förslaget, afstyrkte detsamma på den grund, att frågan, hvad Norrland och Dalarne vidkomme, redan vore under Kongl. Maj:ts pröfning samt i afseende å landets öfriga delar aktiebolags förvärf af fastighet icke syntes hafva nått någon oroväckande utsträckning. Första Kammaren biföll utskottets hemställan, hvaremot Andra Kammaren, med afslag å detsamma, biträdde motionärens förslag.

Utskottet intager till frågan en i viss mån annan ställning än 1898 års lagutskott. Utan att i allt kunna instämma med motionären, finner utskottet af de synpunkter han framhållit särskildt en vara förtjent af det största afseende.

Utskottet vill sålunda uttala sin fullständiga anslutning till de betänkligheter motionären framställt deremot, att Sveriges jord under aktiebolagslagstiftningens skydd kan mer och mer öfvergå i utländingars händer. Som bekant finnes i kongl. kungörelsen den 3 oktober 1829 stadgadt, att utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke är berättigad att i riket förvärfva och besitta fast egendom, utan att han dertill undfått Kongl. Maj:ts tillstånd; och ingen meningsskiljaktighet torde råda derom, att detta stadgande utgår från en riktig princip, samt att denna väl förtjenar att lända till efterrättelse. Emellertid är detsammans effektivitet väsentligt kringskuren. För att ett aktiebolag skall anses såsom svenskt fordras allenast, att detsamma med säte inom landet har en styrelse, bestående helt och hållet eller, under viss förutsättning, till minst två

tredjedelar af i Sverige bosatta svenska eller norska undersåtar. Deremot finnes intet, som hindrar, att bolagets delegare i öfrigt äro utlänningar, och faktiskt lära i vårt land finnas åtskilliga bolag, hvilka, till namnet svenska, äro så godt som helt och hållet i utländska händer. I sådana bolags rätt att förvärfva fastighet inom riket finnes ingen som helst inskränkning, och under formen af andel i aktiebolag kan sålunda egande-rätten till vår jord i ganska stor omfattning öfvergå till utlänningar.

Detta förhållande synes utskottet vara af beskaffenhet att ingifva synnerliga farhågor, så mycket mer som erfarenheten ådagalagt, så väl att utländska kapitalister ingalunda förbisett den sålunda befintliga möjligheten för dem att blifva fastighetsegare i vårt land, som ock att det sätt, hvarpå de tillgodogjort sig de af dem förvärfvade fastigheterna, icke alltid torde hafva ländt till landets sanna båtnad. Den hänsyn till bevarandet jemväl för framtiden af våra naturliga rikedomar, hvilken man åtminstone kan hoppas, att en svensk fastighetsegare icke alldeles lemna å sido, är för utlänningar så godt som främmande; och det är sålunda ej blott politiska utan jemväl nationalekonomiska betänkligheter förenade dermed, att aktiebolag, om de blott äro till namnet svenska, ega oinskränkt rätt att förvärfva fastighet i vårt land.

Utskottet kan icke underlåta att i detta sammanhang erinra derom, att af samma principiella och praktiska skäl, hvilka tala för hämmande af våra fastigheters öfvergång i utländska händer, begränsning jemväl torde böra ske af möjligheten för utlänningar att göra sig till herrar öfver en annan af våra förnämsta naturliga tillgångar, våra grufvor, hvilka, om än enligt lag icke af fastighets natur, i betydelse för landets ekonomiska framtid icke stå den fasta egendomen mycket efter. Enligt 68 § i grufvestadgan af den 16 maj 1884 må utlänning icke i riket bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka grufdrift, med mindre än att Konungen funnit skäligt dertill lemna bifall, men genom utlänningars delaktighet i aktiebolag, som idka grufdrift, kunna våra grufvor komma under utländskt välde.

Det är icke utskottet obekant, att man vid föregående undersökning af föreliggande fråga med erkännande af önskvärdheten att begränsa utlänningars delaktighet i våra fastighetsegande aktiebolag ansett åstadkommandet af sådan begränsning möta synnerliga praktiska svårigheter. Utskottet föreställer sig emellertid, att så icke torde vara förhållandet. Bland flere utvägar i sådant afseende, hvilka synts utskottet tänkvärda, torde sålunda särskildt kunna ifrågasättas att stadga ovilkorligt förbud mot aktiers ställande på innehafvaren, samt att öfverlåtelse utan Kongl. Maj:ts tillstånd till utlänning af aktie i fastighetsegande bolag anses ogiltig.

Vidkommande härefter motionärens förslag, i hvad dermed åsyftas en allmän begränsning af aktiebolags rätt att förvärfva fastighet på landet, anser sig utskottet böra uttala, att mot de ofta hörda klagomålen öfver den stora utveckling aktiebolagen tagit i vårt land befogade erinringar synas utskottet kunna göras. Utskottet vill i sådant afseende betona ej blott den nytta vårt lands industri haft af aktiebolagen utan jemväl, att dessa bolag i regel på ett äfven med hänsyn till framtiden tillfredsställande sätt förvalta de fastigheter, som kommit i deras händer. Så vidt utskottet har sig bekant, torde det till och med om de skogsbruksidkande aktiebolagen, mot hvilka eljest mest anmärkingar förekommit, med skäl kunna sägas, att de i afseende å skogsvården fullt ut lika mycket som de enskilda jordegarna fästa afseende vid kommande tiders intressen.

Emellertid kan ju ej förnekas, att aktiebolagens förvärf af jordbruksfastighet kan innebära afsevärda betänkligheter derutinnan, att derigenom den sjelfegande jordegareklassen minskas, och det kan under sådana förhållanden ej anses annat än välbetänkt, att äfven denna sida af saken redan nu, innan förhållandena härutinnan ställt sig alltför ogynsamma, bringas under Kongl. Maj:ts ompröfning.

Utskottet har således ansett sig böra skänka sitt förord åt motionärens hemställan äfven i hvad den afser undersökning om allmän inskränkning af aktiebolagens förvärf af jordbruksfastighet å landet.

Slutligen vill utskottet uttala, ehuru motionären icke ifrågasatt någon begränsning af aktiebolags rätt att förvärfva fastighet i stad, att vid en möjligen blifvande lagstiftning i ämnet äfven denna fråga torde förtjena beaktande.

På grund af hvad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att Riksdagen med anledning af herr Åkerlunds förevarande motion må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t tacktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunna utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och att, derest Kongl. Maj:t

pröfvar så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета
och förelägga Riksdagen förslag härom.

Stockholm den 28 april 1899.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Herr *G. Andersson* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i
behandlingen af ärendet inom utskottet.
